

Pedagogika dla nauczycieli w praktyce

Materiały
metodyczne

Dorota Pankowska

Pedagogika dla nauczycieli w praktyce

Materiały metodyczne

Dorota Pankowska

Pedagogika dla nauczycieli w praktyce

Materiały metodyczne

Kraków 2008

© Copyright by Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2008

Korekta:

Zuzanna Bochenek

Anna Gancarczyk

Projekt okładki:

Ewa Beniak-Haremska

ISBN 978-83-7308-717-0

Oficyna Wydawnicza „Impuls”

30-619 Kraków, ul. Turniejowa 59/5

tel. (012) 422-41-80, fax (012) 422-59-47

www.impulsoficyna.com.pl, e-mail: impuls@impulsoficyna.com.pl

Wydanie I, Kraków 2008

Mojej Mamie

SPIS TREŚCI

Wstęp	11
Rozdział pierwszy	
Nauczyciel, uczeń, szkoła	15
Blok tematyczny: Nauczyciel	15
Zadanie: Kompetencje zawodowe nauczyciela	15
Zadanie: Moje kompetencje pedagogiczne	16
Zadanie: Rola zawodowa nauczyciela	17
Zadanie: Dylematy roli nauczyciela	18
Blok tematyczny: Uczeń	18
Zadanie: Sytuacja ucznia	18
Zadanie: Rola ucznia	19
Zadanie: Szkoła a potrzeby psychiczne ucznia	20
Zadanie: Jak uczniowie spostrzegają środowisko szkolne?	22
Zadanie: Szkoła w moich oczach	23
Zadanie: Co zrobić, aby uczeń spostrzegał środowisko szkolne jako życzliwe, sensowne i kontrolowalne?	24
Blok tematyczny: Szkoła	25
Zadanie: Metaforyczne spojrzenie na szkołę	25
Zadanie: Czy szkoła może się zmienić?	26
Zadanie: Idealna szkoła	27
Zadanie: Ukryty program szkoły i nauczyciela	28
Rozdział drugi	
Praca wychowawcy klasy	33
Blok tematyczny: Rola i zadania wychowawcy klasy	33
Zadanie: Zadania wychowawcy klasy	33
Zadanie: Kim powinien być wychowawca klasy?	34
Zadanie: Moi wychowawcy	35
Zadanie: Dylematy wychowawcy	35

Blok tematyczny: Tworzenie własnej koncepcji pracy wychowawczej z klasą	36
Zadanie: Analiza osobistych wartości– ćwiczenie „Mozaika wartości”	36
Zadanie: Cele wychowania – analiza priorytetów wychowawczych	38
Zadanie: Rodzaje celów wychowania	40
Zadanie: Taksonomia celów wychowania	40
Zadanie: Konkretyzowanie celu wychowania (wartości)	41
Zadanie – praca zaliczeniowa: Koncepcja własnej pracy wychowawczej z klasą	42
Zadanie – praca zaliczeniowa: Program wychowawczy	43
Blok tematyczny: Godziny wychowawcze	45
Zadanie: Cechy wartościowej godziny wychowawczej	45
Zadanie: Ocena scenariuszy godzin wychowawczych	46
Zadanie: Prezentacja własnych scenariuszy	47
Zadanie: Bank metod	48
Zadanie: Dyskusja	49
Zadanie: Gry dydaktyczne	50
Blok tematyczny: Stymulowanie rozwoju grupy	52
Zadanie: Pierwszy dzień w nowej klasie	52
Zadanie: Rozbitkowie	53
Zadanie: Role grupowe	54
Zadanie: Tworzenie grupy – miniwarsztat	54
Zadanie: Ćwiczenia grupowe w pracy wychowawczej	55
Blok tematyczny: Stymulowanie samowychowania uczniów	56
Zadanie: Zakresy pracy nad sobą	56
Zadanie: Planowanie pracy nad sobą	57
Zadanie: Nauczyciel a stymulowanie samowychowania uczniów – możliwości i ograniczenia	58
Zadanie: Rozwijanie własnych kompetencji samowychowawczych	59
Zadanie: Godziny wychowawcze poświęcone osobistemu rozwojowi uczniów	59
Zadanie: Ćwiczenia grupowe jako metoda stymulowania samowychowania uczniów – miniwarsztat	61
Rozdział trzeci	
Poznanie uczniów i klasy	63
Blok tematyczny: Miejsce diagnozy w procesie dydaktyczno-wychowawczym	63
Zadanie: Co i jak poznawać w klasie?	63
Zadanie: Charakterystyka klasy szkolnej	64
Blok tematyczny: Metody badań pedagogicznych	65
Zadanie: Cechy poprawnej obserwacji	65
Zadanie: Wskaźniki obserwacyjne	66
Zadanie: Jak prowadzić wywiad?	67
Zadanie: Badanie socjometryczne metodą Moreno	69

Zadanie: Kwestionariusz do badania ról grupowych	72
Zadanie: Analizowanie kwestionariusza ankiety	73
Zadanie: Konstruowanie kwestionariusza ankiety	73
Zadanie: Przeprowadzanie badań ankietowych	74
Zadanie: Diagnostyczne ćwiczenia grupowe	75
Rozdział czwarty	
Relacje nauczyciela z uczniami i rodzicami	77
Blok tematyczny: Porozumiewanie się w procesie wychowania	77
Zadanie: Jakim językiem mówię?	77
Zadanie: Kto ma problem?	78
Zadanie: Formułowanie komunikatów „ja”	79
Zadanie: Odzwierciedlanie	81
Zadanie: Aktywne słuchanie	82
Zadanie: Konstruktywne rozwiązywanie konfliktów	84
Zadanie: Porozumiewanie się – podsumowanie	85
Blok tematyczny: Wzmacnianie poczucia własnej wartości uczniów	86
Zadanie: Zachowaniowe przejawy poczucia własnej wartości	86
Zadanie: Nauczyciel a poczucie własnej wartości ucznia	88
Zadanie: Ćwiczenia wzmacniające poczucie własnej wartości uczniów	88
Zadanie: Czy uczeń jest w szkole podmiotem?	89
Blok tematyczny: Współpraca nauczyciela z rodzicami	90
Zadanie: Nauczyciele i rodzice	90
Zadanie: Pierwsza wywiadówka	91
Zadanie: Rozmowy z rodzicami	92
Zadanie: Zebrania z rodzicami – gry symulacyjne	93
Zadanie: Pedagogizacja rodziców	96
Zadanie: Analiza problemów wychowawczych	97
Rozdział piąty	
Kierowanie pracą uczniów na lekcji	101
Blok tematyczny: Organizowanie środowiska uczenia się	101
Zadanie: Jak nauczać skutecznie?	101
Zadanie: Zasady uczenia się i motywacji	102
Zadanie: Hospitacja lekcji	103
Zadanie: Jak zainteresować uczniów przedmiotem?	104
Zadanie: Wykorzystanie czasu lekcji	105
Zadanie: Jak nie marnować czasu na lekcji?	106
Zadanie: Nauczyciel, uczniowie, przestrzeń	106
Zadanie: Aranżowanie przestrzeni	107
Blok tematyczny: Komunikowanie się na lekcji	108
Zadanie: Władza nauczyciela nad mową w klasie	108
Zadanie: Mapy mentalne	109

Zadanie: Prezentacja materiału	110
Zadanie: Sztuka zadawania pytań	110
Zadanie: Wykorzystanie pytań w nauczaniu	111
Zadanie: Prace pisemne	112
Blok tematyczny: Ład i dyscyplina w klasie	113
Zadanie: Ład, dyscyplina, proces kształcenia	113
Zadanie: Uczniowskie zachowania zakłócające	114
Zadanie: Przyczyny zachowań zakłócających	115
Zadanie: Strategie uczniów	116
Zadanie: Zapobieganie zachowaniom zakłócającym	117
Zadanie: Reguły zachowania i procedury pracy	117
Zadanie: Postawa nauczyciela wobec dyscypliny	118
Zadanie: Pierwsze spotkanie	119
Zadanie: Demonstrowanie pewności siebie	120
Zadanie: Reagowanie na zachowania zakłócające	121
Zadanie: Ćwiczenia relaksująco-koncentrujące	123
Blok tematyczny: Psychopedagogiczne problemy kontroli i oceny	124
Zadanie: Metody kontroli osiągnięć uczniów	124
Zadanie: Odpytywanie inaczej	125
Zadanie: Czy stopnie są potrzebne? – gra symulacyjna	125
Zadanie: Dylematy związane z ocenianiem	128
Zadanie: Siedem niegodziwych postaw wobec oceniania	129
Zadanie: Nie tylko stopnie... ..	130
Zadanie: Informacje zwrotne	131
Zadanie: Samokontrola nauczyciela	132
Zadanie: Autorefleksja przyszłego nauczyciela	133
Bibliografia	135
Aneksy	
Aneks I	145
Aneks II	233

WSTĘP

Każdy nauczyciel, przystępując do pracy z uczniami, musi odpowiedzieć sobie na kilka podstawowych pytań: kogo ma kształcić? po co? czego uczeń ma się nauczyć i w jaki sposób? Pozwoli mu to dobrze zaplanować podstawowe elementy procesu kształcenia: cele, treści, metody, formy i warunki pracy. Oczywiście, pracując w systemie edukacji instytucjonalnej, ma znacznie ograniczony wybór: programy kształcenia narzucają cele ogólne, często także zawierają wykaz szczegółowych rezultatów nauczania, podstawowe treści kształcenia. Musi się też dostosować do określonych warunków pracy (liczba godzin, liczebność klas, dostępne środki dydaktyczne i wyposażenie). Tak dzieje się również w procesie edukacji nauczycieli.

Standardy kształcenia nauczycieli z dnia 7 września 2004 r.¹ określają jego cel: przygotowanie „do kompleksowej realizacji dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych zadań szkoły”² oraz bardziej szczegółowe umiejętności absolwentów. Podają liczbę godzin nauczania oraz sugerują treści kształcenia z zakresu psychologii, pedagogiki, dydaktyki przedmiotowej i przedmiotów uzupełniających. Z kolei władze szkół wyższych, gdzie kandydaci do zawodu mogą uzyskać niezbędne kwalifikacje pedagogiczne, nadają konkretny kształt modelowi kształcenia nauczycieli przez lepszą lub gorszą organizację nauki studentów – dobór kadry, ustalenie wymiaru godzin, wybór odpowiedniego momentu włączenia przedmiotów psychopedagogicznych w plan studiów, określenie zasad odbywania praktyk, liczebności grup, wyposażenie itp. Autonomia nauczyciela nauczycieli jest więc dość ograniczona, jeśli chodzi o warunki, cele i treści kształcenia. Ma on jednak duży margines swobody w zakresie wyboru metod pracy i kształtowania interakcji ze studentami, a więc w tym, co jest istotą procesu nauczania – uczenia się.

¹ Rozporządzenie Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli, Dziennik Ustaw Nr 207, poz. 2110. W chwili oddawania książki do druku trwały prace nad zmianą systemu kształcenia nauczycieli – projekt przygotowany przez Radę Główną Szkolnictwa Wyższego w lutym 2007 r. czeka na zatwierdzenie przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

² Tamże, s. 14 552.

System uniwersyteckiego kształcenia nauczycieli w Polsce ma wiele słabości, które utrudniają rzetelne przygotowanie kandydatów do zawodu. Do najważniejszych można zaliczyć:

- brak jasnej filozofii kształcenia nauczycieli, która miałaby odzwierciedlenie w rozwiązaniach systemowych;
- brak korelacji między elementami procesu kształcenia: celami, treściami, czasem na niego przeznaczonym;
- zbyt małą liczbę godzin dydaktycznych, zwłaszcza na realizację zajęć z psychologii i pedagogiki (łącznie 150 godzin), co po pierwsze, uniemożliwia wyposażenie studentów w wystarczający zasób wiedzy, umiejętności i postaw gwarantujący radzenie sobie w skomplikowanej rzeczywistości współczesnej szkoły, po drugie, skłania do nauczania w modelu transmisyjnym, a nie interpretacyjnym, do wyboru ekonomicznych czasowo metod podających, a nie aktywizujących, dzięki którym studenci mogą ćwiczyć umiejętności, rozwijać refleksyjność, samodzielnie rozwiązywać problemy;
- zbyt ubogi zakres treści kształcenia w porównaniu z rzeczywistymi wymaganiami i wyzwaniem, stojącymi przed współczesnym nauczycielem;
- brak mechanizmów ograniczających uzyskiwanie kwalifikacji przez osoby pozbawione predyspozycji pedagogicznych bądź mające zaburzenia osobowości i psychiczne³.

W tej sytuacji nauczyciel nauczycieli nie ma łatwego zadania, jeśli chce kształcić i wychowywać ludzi kompetentnych, samodzielnych, twórczych, dobrze funkcjonujących we współczesnej rzeczywistości i potrafiących odpowiedzieć na wyzwania przyszłości, bo tacy właśnie pedagodzy są potrzebni dzisiejszemu społeczeństwu. Warto więc odpowiednio „zagospodarować” margines swobody, jaki edukatorowi nauczycieli pozostawia system, i wykorzystywać każdą szansę na zwiększenie efektywności prowadzonego kształcenia. Mam nadzieję, że prezentowana praca pomoże wszystkim tym, którzy poszukują nowych rozwiązań skutecznego nauczania.

Książka jest wynikiem moich kilkunastoletnich doświadczeń w zakresie pedagogicznego kształcenia i doskonalenia nauczycieli, którymi chcę się podzielić z innymi prowadzącymi zajęcia na kierunkach pedagogicznych. Wiele pomysłów i inspiracji, które znalazły wyraz w prezentowanych ćwiczeniach, to owoc współpracy z dr hab. Mariolą Chomczyńską-Rubacha, obecnie prof. UMK w Toruniu i WSHE w Łodzi, moją koleżanką z Zakładu Pedagogicznego Kształcenia Nauczycieli UMCS, przyjaciółką i towarzyszką w rozwoju zawodowym. W tym miejscu chcę jej serdecznie podziękować za możliwość twórczych dyskusji, wspólne eksperymentowanie, za akceptację i wsparcie.

Pedagogika dla nauczycieli w praktyce to propozycja przede wszystkim metodyczna: zawiera ponad 100 sytuacji dydaktycznych – ćwiczeń i zadań do zrealizowania w ramach nauczania pedagogiki. Ale jednocześnie odzwierciedla

³ Jeśli wejdą w życie zmiany w kształceniu nauczycieli proponowane przez Radę Główną Szkolnictwa Wyższego, część z tych niedostatków zostanie zminimalizowana.

określoną filozofię edukacyjną, której najważniejsze założenia można ująć w kilku punktach:

1. Zdobywanie wiedzy teoretycznej nie jest głównym celem kształcenia studentów, ale środkiem mającym im pomóc w nabyciu umiejętności praktycznych oraz rozwijaniu samodzielności myślenia i działania, inteligencji emocjonalnej, samoświadomości i odpowiedzialności, wiary w siebie i optymizmu pedagogicznego.
2. Osiągnięcie trwałych efektów nauczania wymaga wszechstronnego zaangażowania ucznia: jego intelektu, emocji, działania.
3. Atrakcyjność zajęć nie tylko zwiększa motywację studentów do nauki oraz zainteresowanie przedmiotem, ale także uświadamia przyszłym nauczycielom bogactwo i różnorodność metodyczną procesu kształcenia.
4. Prowadzący zajęcia z pedagogiki jest dla studentów modelem nauczyciela, dlatego powinien odpowiednio organizować proces kształcenia i prezentować wobec nich takie postawy, które staną się wzorcowymi zachowaniami kompetentnego nauczyciela.

Zakres treści zawarty w prezentowanych zadaniach i ćwiczeniach nie stanowi kompletnego programu nauczania pedagogiki w ramach uniwersyteckiego kształcenia nauczycieli. O ich doborze zadecydowało kilka przesłanek:

- ich zakres tematyczny odzwierciedla – w moim przekonaniu – podstawowe i najbardziej przydatne umiejętności nauczyciela-wychowawcy;
- zagadnienia w nich poruszane powinny być realizowane w trakcie zajęć ćwiczeniowych i warsztatowych;
- przedstawione sytuacje dydaktyczne były i są stosowane przeze mnie podczas różnego typu zajęć i szkoleń dla studentów i nauczycieli.

Zadania dla studentów zostały ujęte w 5 rozdziałach. Rozdział pierwszy pt. *Nauczyciel, uczeń, szkoła* ma charakter wprowadzający. Ćwiczenia w nim zamieszczone mogą stworzyć kontekst poznawczy i motywacyjny dla zdobywanej przez studentów wiedzy z zakresu pedagogiki i dydaktyki szczegółowej. Ułatwią im wieloaspektowe spojrzenie na szkołę i zapoczątkują proces identyfikowania się z przyszłą rolą zawodową. Rozdział drugi zatytułowany *Praca wychowawcy klasy* zawiera zadania, które umożliwią studentom refleksję nad specyfiką roli wychowawcy klasy oraz nabycie wiedzy i umiejętności związanych z działaniami na rzecz grupy i osobistego rozwoju uczniów. Mogą także stanowić okazję do zastanowienia się nad wizją własnej pracy wychowawczej w przyszłości oraz do wypróbowania nabywanych umiejętności podczas praktyk. Rozdział trzeci – *Poznanie uczniów i klasy* – dotyczy działań diagnostycznych nauczyciela-wychowawcy. Wykonanie zawartych w nim ćwiczeń pozwoli studentom na opanowanie podstawowych metod badań pedagogicznych, przydatnych w pracy nauczyciela: obserwacji, wywiadu, ankiety, technik socjometrycznych oraz nauczyć, jak wykorzystywać wyniki badań uczniów i klasy do planowania i realizacji pracy wychowawczej. Rozdział czwarty pt. *Relacje nauczyciela z uczniami i rodzicami* jest poświęcony podstawowym umiejętnościom komunikacyjnym: nawiązywaniu kontaktu, czynnemu słuchaniu, formułowaniu komunikatów „ja”,

konstruktywnemu rozwiązywaniu problemów. Szczególnie dużo miejsca przeznaczono na uświadomienie studentom istoty języka akceptacji i ćwiczenie tej formy porozumiewania się. W rozdziale tym zamieszczono również ćwiczenia dotyczące poczucia własnej wartości: jej wpływu na zachowania uczniów i nauczyciela oraz na wzajemne relacje. Wykonanie ćwiczeń z tego zakresu nie tylko pozwoli studentom na zapoznanie się z metodami pracy z uczniami, ale także da okazję do wzmocnienia samooceny i samoakceptacji. Rozdział piąty – *Kierowanie pracą uczniów na lekcji* – zawiera zadania z zakresu dydaktyki ogólnej, kładące nacisk na organizowanie środowiska uczenia się, wzbudzanie motywacji uczniów, komunikowanie się w procesie kształcenia (prezentowanie materiału, zadawanie pytań, udzielanie informacji zwrotnych), wprowadzanie i utrzymywanie ładu i dyscypliny na lekcji, psychopedagogiczne problemy kontroli i oceny.

Aby ułatwić Czytelnikom orientację, każdy rozdział został podzielony na bloki tematyczne, których tytuły określają zakres treści zawartych w ćwiczeniach. Proponowane w książce zadania, poza nielicznymi wyjątkami, mają taką samą formę. Zawierają one:

- cele szczegółowe, sformułowane jako zakładane rezultaty ćwiczenia;
- wiedzę wstępną, jaką powinni mieć studenci, przystępując do realizacji zadania (o ile taka jest wymagana);
- literaturę: propozycje publikacji, które studenci powinni przeczytać jako uzupełnienie ćwiczenia lub dla zdobycia wiedzy wstępnej (o ile nie opanowali jej w trakcie wcześniejszych zajęć);
- wskazówki co do aranżacji przestrzeni: sposób ustawienia stolików i krzeseł, jeśli tradycyjny układ nie zapewnia warunków potrzebnych do przeprowadzenia ćwiczenia;
- materiały i pomoce potrzebne do realizacji zadania.

Materiały do wykorzystania na zajęciach (Aneks I i II) są również dostępne na płycie CD (do zakupienia w Oficynie Wydawniczej „Impuls”), aby prowadzący mogli dostosowywać je do własnych potrzeb.

Przedstawione w książce zadania i sytuacje dydaktyczne są propozycją, z której Czytelnicy mogą skorzystać, stosując je *in extenso*, modyfikując bądź traktując jedynie jako inspirację. Mogą być one realizowane zarówno w podstawowym kształceniu studentów, w różnych formach doskonalenia nauczycieli, jak również na poziomie studiów pedagogicznych w ramach przedmiotów takich, jak: teoria wychowania, dydaktyka ogólna, metody badań pedagogicznych. Z nadzieją, że ta praca pomoże innym nauczycielom nauczycieli doskonalić swoją pracę –

Autorka

NAUCZYCIEL, UCZEŃ, SZKOŁA

Blok tematyczny: Nauczyciel

➤ Zadanie: **Kompetencje zawodowe nauczyciela**

Cele:

- W wyniku realizacji ćwiczenia studenci:
- określą kompetencje profesjonalne nauczyciela – wychowawcy klasy;
 - będą mieli okazję do refleksji nad ich przydatnością w wykonywaniu roli zawodowej;
 - zdobędą przekonanie, że kompetencje profesjonalne można kształtować i rozwijać.

Literatura uzupełniająca, po wykonaniu ćwiczenia:

Hamer H., *Klucz do efektywności nauczania*, Veda, Warszawa 1994.

Kwaśnica R., *Wprowadzenie do myślenia o nauczycielu* [w:] *Pedagogika*, t. 2, cz. 2, red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski, PWN, Warszawa 2003.

Materiały:

- arkusze papieru,
- mazaki,
- taśma mocująca.

Przebieg:

1. Studenci wspólnie z prowadzącym¹ tworzą mapę mentalną zadań nauczyciela (na arkuszu papieru lub tablicy).

¹ W książce używam tradycyjnie form męskich, z uwagi na większą przejrzystość tekstu, ale wszystkie zwroty odnoszą się oczywiście także do kobiet (a zważywszy na feminizację zawodu – przede wszystkim do nich).

2. Studenci podzieleni na 4 grupy, opierając się na własnych doświadczeniach i obserwacjach swoich nauczycieli, odpowiadają na następujące pytania:
 - grupa I: Jak zachowuje się, co robi na lekcji skuteczny, „dobry” nauczyciel?
 - grupa II: Jak zachowuje się, co robi na lekcji nieskuteczny, „zły” nauczyciel?
 - grupa III: Jakimi cechami charakteru, osobowości odznacza się „dobry” nauczyciel?
 - grupa IV: Jakimi cechami charakteru, osobowości odznacza się „zły” nauczyciel?
3. Grupy prezentują wyniki swojej pracy (plansze zostają powieszone na tablicy lub ścianach), analizują i uzupełniają listy cech i zachowań.
4. Wykorzystując wyniki pracy grupowej, studenci wspólnie z prowadzącym lub w 3 grupach ustalają:
 - jaką wiedzę,
 - jakie umiejętności,
 - jakie cechy osobowości powinien mieć dobry, skuteczny nauczyciel.
5. Na koniec warto odpowiedzieć na pytania:
 - Które z tych umiejętności czy cech szczególnie sprzyjają efektywnemu uczeniu się uczniów, a które dobrym relacjom nauczyciela z uczniami i pracy wychowawczej?
 - Które z kompetencji można nabywać, rozwijać i w jaki sposób?

➤ **Zadanie: Moje kompetencje pedagogiczne**

Cele:

W wyniku realizacji ćwiczenia studenci:

- będą mieli okazję do refleksji nad swoimi kompetencjami do pracy dydaktyczno-wychowawczej;
- zyskają motywację do nabywania wiedzy i umiejętności z zakresu pedagogiki;
- będą mieli okazję do analizy własnego rozwoju w trakcie przygotowania zawodowego.

Materiały:

- odbitki ksero kwestionariusza kompetencji pedagogicznych, po 2 egzemplarze dla każdego studenta (załącznik 1 w Aneksie I),
- uwaga: można opracować inny wykaz kompetencji, dostosowany do programu realizowanego z konkretną grupą studentów.

Przebieg:

1. Każdy student wypełnia kwestionariusz na pierwszych zajęciach i wpisuje datę. Chętni dzielą się swoimi refleksjami, a prowadzący, nawiązując do programu zajęć, określa, które z kompetencji będą mieli okazję rozwinąć w czasie realizacji tego przedmiotu. Studenci powinni zachować kwestionariusz do końca kursu.

2. Podczas ostatnich zajęć studenci ponownie wypełniają kwestionariusz i porównują wyniki uzyskane na pierwszych i ostatnich zajęciach. Dzielą się refleksjami dotyczącymi zmian w zakresie ich kompetencji nauczycielskich.

➤ Zadanie: **Rola zawodowa nauczyciela**

Cele:

- W wyniku realizacji ćwiczenia studenci:
- uświadomią sobie istotę i złożoność roli zawodowej nauczyciela.

Wiedza wstępna:

Znajomość pojęcia i wymiarów roli społecznej (normatywnego, behawioralnego i indywidualnego).

Literatura:

Rubacha K., *Pełnienie roli nauczyciela a realizacja zadań rozwojowych w okresie wczesnej dorosłości*, Wyd. UMK, Toruń 2000.

Materiały:

- 3 arkusze papieru zatytułowane: „Normatywny wymiar roli nauczyciela”, „Behawioralny wymiar roli nauczyciela”, „Indywidualny wymiar roli nauczyciela”,
- mazaki,
- karteczki samoprzylepne.

Aranżacja przestrzeni:

Krąg lub inne ustawienie, umożliwiające studentom swobodne podchodzenie do zawieszonych arkuszy.

Przebieg:

1. Prowadzący omawia lub przypomina pojęcie i wymiary roli społecznej.
2. Studenci, pracując w parach, wypisują na karteczkach swoje skojarzenia dotyczące każdego z wymiarów roli nauczyciela (jedno skojarzenie na jednej kartce) i przyklejają je do odpowiednich arkuszy. Karteczki o tej samej treści umieszczają obok siebie.
3. Studenci pod kierunkiem prowadzącego analizują i uzupełniają charakterystyki poszczególnych wymiarów roli nauczyciela.
4. Studenci, przypominając sobie swoich dawnych nauczycieli, przedstawiają różne możliwości indywidualnego wypełniania roli zawodowej.
5. Ćwiczenie może zakończyć refleksja studentów nad własnymi wyobrażeniami dotyczącymi pełnienia roli nauczyciela w przyszłości.

➤ Zadanie: **Dylematy roli nauczyciela**

Cele:

W wyniku realizacji ćwiczenia studenci:

- odniosą wiedzę teoretyczną na temat dylematów roli do praktyki;
- wypracują konstruktywne rozwiązania dylematów roli nauczyciela.

Wiedza wstępna:

Na temat dylematów roli zawodowej nauczyciela na podstawie: K. Konarzewski, *Nauczyciel* [w:] *Sztuka nauczania*, t. 2: *Szkoła*, red. K. Konarzewski, WSiP, Warszawa 1992 (lub inne wydania).

Materiały:

- arkusze papieru,
- mazaki,
- taśma mocująca.

Przebieg:

1. Studenci na podstawie przeczytanej literatury przypominają najważniejsze dylematy roli nauczyciela i ich konsekwencje.
2. Studenci dzielą się na 4 grupy, z których każda opracowuje jeden aspekt roli nauczyciela (niejasność roli, wewnętrzna niespójność roli, niezgodność roli z innymi rolami oraz psychologiczna trudność roli). Na arkuszach studenci wypisują w formie drzewka decyzyjnego różne propozycje rozwiązania danego dylematu przez nauczyciela i konsekwencje wynikające z dokonanego przez nich wyboru. W wyniku dyskusji decydują, które z rozwiązań są konstruktywne.
3. Każda grupa prezentuje efekty swojej pracy, wskazując i uzasadniając swoje stanowisko. Pozostali uczestnicy komentują je oraz ewentualnie wysuwają własne propozycje konstruktywnego rozwiązania poszczególnych dylematów.

Blok tematyczny: **Uczeń**

➤ Zadanie: **Sytuacja ucznia**

Cele:

W wyniku realizacji ćwiczenia studenci:

- będą mieli okazję do zastanowienia się nad sytuacją dziecka (młodego człowieka) jako ucznia: wymaganiami roli uczniowskiej, jej związkiem z sytuacją pozaszkolną i doświadczeniami życiowymi dziecka;
- zwiększą swoją wrażliwość na potrzeby uczniów.

Materiały:

- arkusze papieru,
- mazaki,
- taśma mocująca.

Przebieg:

1. Studenci podzieleni na 3 grupy pracują nad następującymi tematami:
 - grupa I: „Uczniowski plecak”. Studenci wypisują na arkuszu, z czym uczeń przychodzi, jaki jest jego – metaforycznie pojęty – bagaż, co uczeń przynosi w swoim plecaku poza książkami i zeszytami (tu powinny się pojawić takie punkty, jak: dotychczasowe doświadczenia życiowe, problemy rodzinne, stan zdrowia, samopoczucie w danym momencie, motywacja do nauki i postawa wobec szkoły, aspiracje, potrzeby psychiczne itp.);
 - grupa II: „Mapa nacisków”. Studenci mają za zadanie wypisać, na przykład w formie mapy logicznej (w centrum sylwetka dziecka), różne źródła pozaszkolnych oddziaływań na zachowanie, sposób myślenia i postawy ucznia (powinni wymienić członków rodziny – rodziców, rodzeństwo, dziadków, środowisko rówieśnicze i lokalne, mass media, literaturę, placówki kulturalne itp.);
 - grupa III: „Wzorowy uczeń”. Studenci mają za zadanie określić wymagania szkoły wobec ucznia dotyczące nauki i zachowania (normatywny aspekt roli ucznia), na przykład w formie listy nakazów i zakazów, których dziecko powinno przestrzegać, aby zaspokoić oczekiwania nauczycieli i zasłużyć w ich opinii na miano „dobrego ucznia”.
2. Po prezentacji rezultatów pracy grupowej studenci wspólnie z prowadzącym zastanawiają się nad odpowiedzią na pytania:
 - Jakiego rodzaju bagaż uczniowski sprzyja, a jaki utrudnia dobre pełnienie roli ucznia?
 - Jakie wpływy środowiska pozaszkolnego pomagają uczniowi, a jakie utrudniają spełnienie tych wymagań?

➤ Zadanie: Rola ucznia**Cele:**

W wyniku realizacji ćwiczenia studenci:

- określą normatywny wymiar roli ucznia;
- uświadomią sobie trudności łączące się z pełnieniem roli ucznia;
- zwiększą swoją wrażliwość na potrzeby uczniów.

Literatura uzupełniająca:

Klimowicz G., Kościanek-Kukacka J., Kozłowski W., *Dylematy ucznia. Z doświadczeń dorastającej młodzieży*, WSiP, Warszawa 1994.

Włodarski Z., Hankała A., *Nauczanie i wychowanie jako stymulacja rozwoju człowieka*, Impuls, Kraków 2004.

Materiały:

- dokumenty zawierające wymagania stawiane uczniom (kodeksy ucznia, regulaminy szkół, tekst Ustawy o systemie oświaty itp.),
- kartki z niedokończonymi zdaniami (w opisie ćwiczenia).

Przebieg:

1. Studenci na podstawie dostępnych dokumentów i własnych doświadczeń formułują listę wymagań i oczekiwań stawianych uczniom przez szkołę i rodziców (można je zapisać na tablicy).
2. Następnie studenci biorący udział w ćwiczeniu dzielą się na kilkusobowe grupy. Mają za zadanie, odwołując się do własnych doświadczeń uczniowskich, dokończyć zdania zaczęte na kartkach (na każdej jest wpisane jedno zdanie; grupa dostaje tyle zdań, ile liczy osób):
 - „W szkole najbardziej denerwowało mnie...”
 - „Nie lubiłem/-am, kiedy nauczyciel...”
 - „W szkole najbardziej nie lubiłem/-am...”
 - „Z obowiązków szkolnych najbardziej uciążliwe było...”
 - „W szkole przeszkadzało mi...”
 - „Szkoła byłaby dużo przyjemniejsza, gdyby nie...” itp.Każdy student kończy zdanie i podaje kartkę osobie siedzącej po jego prawej stronie. Sytuacja powtarza się do momentu, gdy wróci do niego jego pierwsza kartka.
3. Studenci odczytują głośno zapisane zdania. Następnie odpowiadają na pytania:
 - Jakie trudności musi pokonać uczeń, aby wywiązywać się z roli zgodnie z oczekiwaniami dorosłych?
 - Jakie potrzeby uczniów zostają ograniczone przez wymagania roli?
 - Jaki wpływ na rozwój osobowości dziecka/młodego człowieka ma normatywny aspekt roli uczniowskiej?
 - Które z tych wymagań są uzasadnione przez cele dydaktyczno-wychowawcze szkoły, a które są raczej efektem ukrytego programu? (to pytanie można uczynić przedmiotem dyskusji, jeśli studenci wcześniej zapoznali się z funkcjami i zadaniami szkoły oraz jej ukrytym programem).

➤ Zadanie: Szkoła a potrzeby psychiczne ucznia

Cele:

W wyniku realizacji ćwiczenia studenci:

- pogłębią wiedzę na temat potrzeb psychicznych dzieci i młodzieży;
- uświadomią sobie, że potrzeby uczniów zostają na różnych etapach rozwoju ograniczone przez wymagania roli ucznia oraz konsekwencje tych ograniczeń;